

30
קלסון

אין עלון הדרכה

קדושים (תשל"א)

י"ט ט"ז

לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך
אני ה'

א. ט"ז לא תלך רכיל בעמך

ספרא מ': "לא תלך רכיל בעמך" - שלא תהיה רך בדברים לזה וקשה לזה: ד"א: שלא תהיה כרוכל שהוא מטעים דברים והולך. אמר ר' נחמיה: כך הוא מנהגם של דיינים: בעלי דין עומדים לפניהם ושומעים את דבריהם ומוציאין אותם לחוץ לנושאים ונותנים בדבר, גמרו את הדבר הזה מכניסים אותם. הגדול שבדיינים אומר: "איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב". ומניין שכשיצא אחד מן הדיינים לא יאמר: "אני מזכה וחברי מחייבים אבל מה אעשה ורבו עלי?" לכך נאמר: "לא תלך רכיל בעמך", וכן הוא אומר (משלי י"ט) "הולך רכיל מגלה סוד".

רש"י ד"ה לא תלך רכיל: אני אומר: על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל - הולכי רגילה, אשפיימנט בלע"ז (espionner); וראיה לדברי, שלא מצינו רכילות שלא כתוב בלשון הליכה: "לא תלך רכיל", (ירמיה ו') "הולכי רכיל נחושת וברזל"; ושאר לשון הרע אין כתוב בו לשון הליכה: (תהל' ק"א) "מלשני בסתר רעהו" (תהלים ק"ב) "לשון רמיה"; (תהלים י"ב) "לשון מדברת גדולות" לכך אני אומר שהלשון "הולך ומרגל", שהכ"ף נחלפת בג"מל, שכל האותיות שמוצאיהן ממקום אחד מתחלפות זו בזו: ב'ית בפ"א; וג'מל בכ"ף וק"ף, ונ"ן בלמ"ד; וז"ן בצ"ד; וכן (שמ"ב י"ט) "וירגל בעבדך" - רגל ותר מה לאמר עלי רעה; וכן (תהל' ט"ו) "לא רגל על לשונו" וכן "רוכל" הסוחר ומרגל אחר כל סחורה; וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשים על שם שמחזר חמיד בעיירות נקרא "רוכל" - לשון רוגל.

ראב"ע ד"ה רגיל: כמו (יחזקאל כ"ו י"ב) "רכולתך"; (שיר השירים ג') "מכל אבקת רוכל", והטעם: מלשין, כי הרוכל מעתיק (הסחורה), יקנה מזה וימכור לזה, והרכיל יגלה לזה מה ששמע מזה.

- 1) הסבר מהו ההבדל בין שלשת פרושי הספרא?
- 2) היכן מצא הספרא רמז לפרושו הראשון?
- 3) למה נמנעו פרשנינו רש"י וראב"ע (וכן הרשב"ם והרמב"ן) מלפרש את פסוקנו לפי ה...
של הספרא? (הספרא?)

ב. לא תלך רכיל

חפץ חיים: הלכות לשון הרע כלל א' (ה'): אין חלוק כאסור הספור, בין אם סיפר מעצמו ברצונו ובין אם עמד עליו חברו בדברים והפצירו עד שספר לו, מכל מקום - אסור. ואפילו אביו ורבו שמחויב בכבודם ובמוראם שלא לסתור דבריהם, אם הם בקשו ממנו שיספר להם ענין פלוני ופלוני והוא יודע שבחוף הספור יוכרח לבוא לידי לשון הרע או אפילו רק לאבק של לשון הרע - אסור לו לשמוע להם.

- 1) בעל חפץ חיים מביא כהוכחה לראשית דבריו ("ובין אם עמד עליו חברו בדברים והפצירו") את מעשה דואג (שמואל א' כ"א, כ"ב ו' - יט). הסבר כיצד ישנו בפרק כ"ב הנ"ל כדי להוכיח דין זה?
- 2) למה לא נסח החפץ חיים את החלק השני של דבריו בקצור "ואפילו אביו או רבו שמחויב בכבודם ובמוראם וכו'".
אם הם בקשו ממנו שיספר לשון הרע או אפילו אבק לשון הרע - אסור... ולמה האריך בדבריו ("שיספר לכם ענין פלוני ופלוני והוא יודע" וכו' וכו').

ג. לא תעמוד על דם רעך

ספרא מ"א: ומניין שאם אתה יודע לו עדות, שאין אתה רשאי לשחוק עליו?
ת"ל: "לא תעמוד על דם רעך".
ומניין אם ראית טובע בנהר או לסטים באים עליו או חיה רעה באה עליו חייב אתה להצילו בנפש?
ת"ל: "ולא תעמוד על דם רעך".

מלבים: פשוטו של מקרא, אם רואה חברו בסכנה, לא יעמוד ויטמן ידו בצלחת רק יעשה כל השתדלות להצילו, וזהו שאמר: "ומניין אם ראית טובע בנהר או לסטים באים..."

קדושים חשי"ט

- 1) התוכל להוכיח את דעתו של המלבי"ם שרק חלקו השני של דברי הספרא מתאימים לפשוטו של המקרא ולא חלקו הראשון?
 2) התוכל לפרש את סמיכות שני חלקי פסוקנו בהעזרך בדברי הספרא הנ"ל?
 ד. לא תעמוד על דם רעך
 סנהדרין ע"ג א' : מניין לרודף אחר חברו להרגו, שניתן להצילו בנפשו?
 ת"ל : "לא תעמוד על דם רעך".
 (רש"י שם: "לא תעמיד עצמך על דמו אלא הצילהו!")
 1) הסבר מה פירוש "להצילו בנפשו", ו"בנפשו" - של מי?
 נמק תשובתך!
 2) השוה דברי רש"י ד"ה לא תעמוד על דם רעך: לראות במיתתם ואתה יכול להצילו, כגון טובע בנהר וחייה או לסטים באים עליו.
 הסבר למה הלך רש"י בעקבות הספרא (ע' שאלה ג) ולא הלך גם בעקבות הגמרא?

ה. לא תעמוד על דם רעך
 רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א' הלכה י"ד
 כל היכול להציל ולא הציל עובר על "לא תעמוד על דם רעך", וכן הרואה את חברו טובע בים, או ליסטים באין עליו, או חיה רעה באה עליו ויכול להצילו הוא בעצמו או שהשכיר אחרים להצילו ולא הציל (= שיכול היה לשכור עוזרים ולא שכרם) או ששמע עכו"ם או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנין לו פה ולא גלה אוזן חברו והודיעו, או שידע בעכו"ם או באונס שהוא בא על חברו ויכול לפייסו בגלל חברו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכל כיוצא בדברים אלו, העושה אותם עובר על "לא תעמוד על דם רעך".
 כיצד מרחיב הרמב"ם את המושג "עמידה על דם רעהו" מעבר לתחומי המושג בספרא?

ו. לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך
 ר' יצחק צראמה עקדה יצחק קדושים (שער ס"ה)
 ואחרי זה זרז במדה אחרת יקרה מאד, יועיל הזרוז בה מאד לחיי בני אדם ואמר: "לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך" והידוע כי הרכיל את אשר יראה יגיד, אע"פ שלא יכזב, הוא ראוי להרחיק מאד. והנכשל בו, דם יחשב לו, שהרי הוא כאילו עמד על דם רעהו שהוא מדבר אליו הדברים ההם באהבהם אותו, כמו שזכרנו זה בפ' מצורע, שער ס"ב.

עקדה יצחק שער ס"ב מצורע
 דהן לבך לאומרו "על דם רעך", לאמר שאף אותו שאתה מראה עליו שהוא כרע כאח אליך, כי לזה אתה מגלה את אוזנו בדברי רכילות אלו - אף אותו אתה הורג במה שמקבל דבריך ונמשך אחריהם. צא ולמד מדואג (שם א' כ"ב)... וכן במה שספר ציבא לדוד לשון הרע על מפיושח (שמואל ב' ט"ז) גדול היד הרע והעונש אשר הגיע לדוד בקבלו אותו מאשר הגיע למפיושח אשר סופר עליו וכדאמר רב יהודה אמר ב (שבת נ"ו): "אלמלא לא קבל דוד לשון הרע, לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל ע"ז ולא גלינו מעל אדמתנו"...

וכל שכן שהיה לו לדוד לקבל התנצלות ובמילתא דמוכחא, כשאמר (שמואל ב' י"ט כ"ז) "אדוני המלך עבדי רמני, כי אמר עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה" (עד סוף פ' ל"א) ולא קבל דוד התנצלותו, אבל השיב פניו בכושה וכלימה באמרו (שם פ' ל') "למה תדבר עוד דבריך, אמרת: אתה וציבא תחלקו את השדה". באותה שעה יצאה בת קול ואמרה: "רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות!" (שבת נ"ך) וממחלוקת המלכות נמשכו עגלי עבודה זרה ומשם למדו ונתפשטו במלכי יהודה עד שנחתייב הגלות.
 הנה שעקר העונש נתגלגל על הרועה ועל צאנו, הנה שכל זה הוא בכלל "לא תעמוד על דם רעך", ואם עמדו על דברי הספר הזה (חמש ויקרא), לא היו חוטאים בו.

- 1) הסבר את דבריו המסומנים בקו.
- 2) במה שונה פירושו את פסוקנו משאר הפרושים?
- 3) כיצד מפרש בעל העקדה את סמיכות שני חלקי הפסוק בנגוד לפירוש הסמיכות היוצא מדברי הספרא?
- 4) במה יש ללמוד ממעשה דואג שלשון הרע הורג אף את מקבלו?

מספר תלמידי יוליא 94386 ז' כ"ז 10